

5482

Книгозбірня „Бойківщина“ ч. 12.

Др. МИХАЙЛО СКОРИК.

ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ МІСТА САМБОРА.

Відбитка з „Літопису Бойківщина“ ч. 5.

САМБІР 1935.

З друкарні Йосипа Медгера в Самборі.

отн. гинт.
5482.

Др. МИХАЙЛО СКОРИК.

Походження назви міста Самбора.

Походження назви міста Самбора цікавило багатьох дослідників у минулому, не перестало займати їх і тепер. Найбільше популярне, такби мовити шкільне пояснення, було впроваджувати цю назву від „самих борів“, які окружали місто Самбір¹⁾. Такої думки був і Антін Добрянський, який писав, що „назву тую Самбір получило місто от неізмірних лісів . . . Само бо імя міста означає сам ліс, то єсть: Сам-бір“²⁾.

¹⁾ Przedmioty historyczne — Kalendarz Powszechny Święteczny, Stanisławów 1848. „Sambor (Samborz) . . . a tak powstał nad Dniestrem, pośród wielkich lasów, jakto z nazwiska poznawać się daje zamek Samborski“ . . .

Baliński i Lipiński. Starożytna Polska. Sambor—Samborz (Samboria) nad Dniestrem. Samo brzmienie wskazuje, iż otrzymał nazwę od wielkich lasów czyli borów.

²⁾ А. Добрянський: Короткі записки історическії о місті Самборі. Зоря Галицька 1860. р. ст. 350.

Не бракувало теж інших пояснень. І Ступницький думав, що: „Nazwa tego miasta, dawniej do księstwa przemyskiego należnego, ma pochodzić od Sabogów, narodu koczującego tam w IV. wieku“³⁾.

Походженням назви Самбора займався також В. М. Площанський, який згадує, що „Названіє Самбор проізошло, как обично толкуют, от громадних лісов в старині (Самъ — боръ)“. Зараз однак подає, що „А. С. Петрушевич спрошен нами о мнініи на счет проісхожденія названія города сообщил нам слідующее свое разсужденіе: Названіе города „Самборъ“ состоїтъ из двух частей: самъ і боръ т. е. по нинішнему виговору Соборъ, значит тоже, что собраніе. Первая часть сам, по древнему правописанію еѧ, естъ предлог съ, со, су,—і так пишется съѣздъ, соборъ, сусѣдъ, у Поляков zjazd, zbiór, sąsiad, (старопольскім правописанієм samsiad). Слiдовательно в слові Самборъ задержался предлог съ в древнем его проізношеніи Сѧборъ, ілі написав фонетикою: Санборъ, ілі Сам - боръ. (Сравни у Поляков Sandomirz, вмiсто Sandomierz).

Подобно тому із русскаго Сутечъ, Сѧтечъ (у Поляков Sandec, Sącz, у Поморян Santok).

Другая часть слова Сам—боръ, т. е. боръ, от глагола брать (нині пишется брати).

По етимологічeскому значенію слова Самборъ, можна заключать, что первоначально город стоял на стеченіи, собраніи двух потоков ілі річек. (Справді в околиці Старого Самбора „правдивого Самбора“, до Дністра вливається ріка Яблінка, пр. авт.)

Сообразивши одночасно то обстоятельство, что много містностей на Руси получило свое названіе от церковных храмовых праздников н. пр. Троица от церкви под названіем св. Троицы, Спасъ от церковнаго праздника Преображенія Христова: слiдовательно город Самборъ мог получить свое названіе от Собора Пресв. Богородицы, празднуемаго второго дня послі Рождества Христова.

Впрочем на Угорщині естъ нiсколько містностей того названія, которіе пишутся по мадярски Zombor. Отсюда явствует, что названіе города Самбора, с сохраненіем в пер-

³⁾ Geograficzno-statystyczny opis królestwa Galicyi i Lodomeryi. Львів 1864. р. ст. 79.

вом слові носового звука **а** подслишаного Руминами і Мадьярами у древних Словен іми до сих пор задержанное, таким способом іми повтаряємов уціліло в подкарпатских странах до наших времен“.

Від себе додає Площанський: „Очень віроятно затим, что происхождение імені Самборъ относится до слова Соборъ“.

Странним являється вивод Ступницького імені Самборъ от какого-то імені Саборовъ (?), жившаго будьтоби в IV. ст.“⁴⁾

Ще й у пізніших часах згадує др. Будзинівський, що назву Самбір: „wyprowadza się powszechnie . . . od rozległych szpilkowych lasów, a więc od „Sam-bor““.⁵⁾

Софія Гринбергова, авторка першої монографії про Самбірщину, пише: „Sam-bór, to jest same lasy i bory są przyczyną tej nazwy“, а дальше „ . . . nazwa ta pochodzi od wyrazu zebranie, zbór, „sobranie“, sobór, zbór . . . “ „Najwłaściwszym wydaje mi się wywód tej nazwy od imienia męskiego Sambor“⁶⁾.

Аналогічні пояснення походження назви Самбір pojawiaються і в найновіших часах⁷⁾ 8).

Ці міркування вже давно не вдовольняли дослідників. Вже др. Милькович згадує: „Sambor=same bory, так як Болеславъ=boli-sława, Володимиръ=володіти світом і т. д., се річи, котрі не мають жадної вартости наукової“⁹⁾.

⁴⁾ Прикарпатская Русь Ч. I. Львів 1885. В. М. Площанський: Самбор в Галиції.

⁵⁾ Dr. Budzynowski: Kronika miasta Sambora. Sambor 1891. ст. 5.

⁶⁾ Zofja Strzetelska - Grynbergowa: Staromiejskie, ziemia i ludność. Lwów 1899. ст. 62, 63.

Згадати треба, що в історії є знані імена Самбор I., син Субислава, поморський князь, який видав 1178. р. в Іданську грамоту та Самбор II., син Мествина I., либишевський князь, котрий заснував 1258. р. монастир в Порутках. (Ks. Kujot: Opactwo Pelplińskie. Pelplin 1875).

⁷⁾ Władysław Podoliński: Powiat Samborski, Sambor 1933. r. ст. 43. „...od ciemnych borów-lasów, któremi od niepamiętnych czasów samborszczyzna była pokryta ... może od imienia męskiego Sambor...“ має походити назва.

⁸⁾ Aleksander Kuczera: Samborszczyzna T. I. Sambor. 1935 r. ст. 80. „ . . . Sambor od imienia własnego, praslaviańskiego Sambor lub możliwie od wielkich borów“.

⁹⁾ Др. Милькович: Студія критичні над історією руско-польською. Ч. 2. (1340—1381). Львів 1893. ст. 39.

За в'яснення назви взялися лінгвісти. Маріян Хмелюв ец звертає увагу на „brak pochylenia samogł. o - w - ó —bor (a nie bór)“ і на це, що взагалі більші місцевини рідко: беруть назву від бору. „Duży i historycznie ważny gród Sambor, otoczony od dawien—dawna błotami i moczarami, wywodzi swą nazwę zgoła od czego innego, (отже не від сам - бір =сам - ліс). Rozpada się ta nazwa etymologicznie na dwie części. Z nich pierwsza sam — w zasadzie ta sama, co dzisiejszy przyimek z . . . z dawniejszego sъn (su - jadać - sąsiad) . . . Nieustalone zasady naszej pisowni oddawały nosówki rozmaicie, między innymi przez - a n -. Tak tedy - s a - pisane pierwotnie jako - san - co pod wpływem następującego dźwięku - b - zmieniło się w rozmowie, a potem w piśmie na - s a m - (podobnie jak Pan-Bóg daje Pambóg).

W drugiej części nazwy mamy pierwiastek - b o r - który niema nic wspólnego z rzeczownikiem - bór - „las“, lecz znaczeniowo odpowiada słowu „walczyć, bić się . . .“ (por. borykać się, Borysław, Wolborz, Raciborz i i.). Drugą część omawianego wyrazu możnaby tedy oddać dzisiejszym słowem „bojownik“, lub dawnym „woj“. Tak więc obecny Sambor wywodzi się z prapolskiego sъn - b o r, zachowując staroświecką pisownię (jak Santok, Sandomierz i i.).

Słowo to było najpierw imieniem mężczyzny, znanem w historii (jeden z książąt Pomorza gdańskiego XIII. w.) i z powieści hist. (Kraszewskiego: Stara baśń). Jako imię osoby ongi musiało mieć pierwotnie przyrostek - ь - i odmianę S a b o r, S a b o r a i t. d. . .

Skoro zaś to imię posłużyło do nazwania grodu (od założyciela), uległo zmianie o tyle, że miało już przyrostek - j ь (jak Wolborz) skutkiem czego nazwa miasta powinna brzmieć S a b o r z (jak Wolborz), a w miejscowniku nie jak dziś: w Samborze, lecz w Samborzu (jak w Jarosławiu) . . .“

Під тими міркуваннями подає проф. др. Нітш (Nitsch) такі свої завваги: „Dzisiejsze - s a - brzmiało w starej polszczyźnie - s a - co przed - b - pisano - sam - z - a - oznaczającym pochyłone - a - . . . Z nazw miejscowych mamy ten przedrostek jeszcze w Sąpolno, Sąsieczowo, Sątop . . . dziś nieraz z ortografją Sam - lub - Są -. Czy jednak Sambor tu należy, to tak bezwzględnie pewne nie jest.

Не можна bowiem zupełnie odsunąć ewentualności złożenia z zaimekiem *s a m* - występującym w nazwach miejscowych Samostrzel, Samoleż . . . zwłaszcza, że i u Serbochorwatów mamy Samobor; forma bez - o - byłaby jak w Bog-dan. Choć nosówka świadczy o polskim pochodzeniu miasta (oczywiście o ile je wywodzimy z - s a - , bo jeśli z - s a m o - to postać polska nie różniłaby się od ruskiej), to wymowę bez - rz - zawdzięcza ono swemu położeniu na Rusi Czerwonej¹⁰⁾

Йосиф Галичер про походження назви Самбора пише: „Sambor, nazwa częsta w Polsce, zdrobn. Samborek, s a m - z nosówką s a - tyle co „w s p ó ł - p. Sępólno; w tym związku s a - b o r znaczy „między dwoma borami“; wywód z pnia - bor „walka“ mylny, bo n. odosobowa musiałaby mieć r zmiękczone, p. Wolborz¹¹⁾.

Мрр. Яр. Рудницький, що тепер збирає матеріяли до назвництва, (а котрому в січні 1935. р. я звернув увагу на походження назви міста Самбора від самбір-дерева), заявив мені, що цю назву виводить він від *Sam=ipse+bor=pugna* (битва), отже від імени закладника міста Самбор, (як відомо — о — в замкнених складах в українській мові переходить в — і — , тому Самбор=Самбір).

А. Брікнер пише про „samborz“—wierzyczka nad bramą і лучить його з *siborium*, інші виводять це слово з німецького *Zimmer* (*Zimbar*=кімната)¹²⁾.

Мої досліди йшли в тому напрямі, щоби знайти найдавнішу форму назви „Самбір“ та зібрати матеріял, в яких краях знаходяться місцевини з подібною назвою.

Нісцевостей таких, крім нашого Старого Самбора й Самбора над Дністром (званого в польських актах деколи *Samborz—Samborza=miasto ruskie*¹³⁾ сам „Słownik Geograficzny król. Polskiego i innych krajów słowiańskich“ (Т. Х. Варшава 1889) подає досить: *S a m b o r* — давня Кімбарівка, повіт м о з и р с ь к и й (осада), *Sambor* — тепер село Лисовичі пов. таращанський (згідно з народнім повір'ям). *S a m b o r* (ur) Великий—село в конопоському повіті.

¹⁰⁾ Język polski T. VIII. 1923 г. ст. 81 — 83. Marjan Chmielowiec: Z historii i etymologii nazw miejscowych.

¹¹⁾ Józef Halicz: Słownik geograficzny, Tarnopol. 1933. г. ст. 133.

¹²⁾ Słownik etymologiczny jęz. polskiego. Kr. 1927. ст. 260.

¹³⁾ Dykcjonarzyk Geograficzny. Echard. Warszawa 1782. Гляди також грамоти в архіві Т-ва „Бойківщина“ в Самборі.

Sambor Малий я. в. Sambor (orz) ir — місто. Sambor al. Samboria — одна з назв давнього Пепліна. Samborek — село коло Велички. Samborka al. Sambor, al. Górczyczanka, річка в судомирському повіті. Samborka, річка коло села Samborz ad Raciborz. Samborówka — частина Чернилової Руського пов. Тернопіль. Samborszczyzna — осада і яр пов. Сувалки. Sambory, село пов. Августів. Sambory, село пов. Ломжа. Samborzec Mały — ad Sandomierz. Samborz ad Płock. Samborz — nad Samborką (Pomerania). Samborze — частина козминського замку пов. Кротошин. Samborzec, w XIII. w. Samborech, село й яр ad Sandomierz.

Згадати треба також про „Sambor, Zammer See, jezioro na pd. zach. od m. Lobes w zlewie Okrzei (de stagno Sambur 1284); podobnie Sambor: Sommersdorf pod Pieńkuniem w okolicy m. Prenzlau . . . ¹⁴⁾), як і про Самбор в Індях Зарані над р. Меконг, Самбори над серед. Дунаєм і т. д.

Розложивши собі збирання матеріалів про походження назви на цілі місяці чи роки, я попав несподівано на дуже просте а остаточне вирішення походження назви міста Самбора: З нагоди ювілею О. Ю. Федьковича, переглядаючи прикінці 1934. р. його поезії, я знайшов малу поезію:

„В с а м б о р і“.

Ой упала зоря на голубі гори,
На с а м б і р — тернину серденько вколола.
„Гой стій с а м б о р е, не коли!
Як же в мені серце да болить!“

Ой тобіж бо, зоре, на небі сіяти,
Не у синіх горах доленьки шукати.
У голубих горах с а м с а м б і р,
С а м б і р о в а врода не до зір.

О, як тяжко зорі в тумані блудити,
А ще тяжше серцю без кохання жити,
Без кохання жити на горі . . .
Лучше поховайте в с а м б о р і. ¹⁵⁾

Також в його:

„З о к р у ш к і в“.

Золоті зорі
В облакоморі

¹⁴⁾ Ks. St. Kozierowski: Niektóre nazwy geogr. Symbolae. Kr. 1927.

¹⁵⁾ Поезії О. Ю. Федьковича Т. I. Львів 1902. ст. 706.

Як білі вівці
В голубих горах.
Де той вівчар ваш
Хмаров мандрує
Де він сю темну
Ніч заночує?
Чи в самбіровім
Гаю розмаю . . .
Чи де дівчата
В зельмана грають
Чи де в цариці
Донечка тужить?...
Вірний мій друже!¹⁶⁾

Це все вказувало б на те, що Федькович знав рослину — дерево самбір, може тернину. При цій нагоді пригадала собі моя дружина довгу опришківську пісню, яку в діточих літах співала їй старенька бабуся в Заліщиках (родом з околиці):

Ой за лісом за самбором
Оре дівча одним волом . . .

В першій мірі я почав шукати в околиці Старого Самбора та на Бойківщині за самбором — терниною, початково безуспішно.

Ідучи за Федьковичем, я звернувся з проханням до редактора Юрія Сербинюка в Чернівцях прослідити, чи в околицях, де жив поет, немає назви такої і з дати 11. II. 1935 я одержав від нього такі інформації:

„ . . . маю честь повідомити Вас, що я звернувся до кількох осіб у наших горах, щоби прослідити назву „самбір“. Перший подав мені пояснення проф. природознавства Микола Гарас з Чернівців, родом з Вашківців над Черемошом.

Його пояснення подаю Вам в оригіналі:

„Самбір, також самбірка, це рід верби з червоним пруттям, що росте кущевато й творить у нас, в Ромунії, в Галичині й В. Україні гарні гаї зарінками понад ріками принада для соловіїв, бо вони там радо гніздяться. По латині *Salix Purpurea* L. (*Purpurweide*). Не заміняти з луговиною, *Salix viminalis* L. (*Korbweide*), бо подібна до луговини, тільки

¹⁶⁾ Поезії О. Ю. Федьковича оп. cit. ст. 328.

луговина менша, творить малий куш. Чернівці 10. II. 1935. Мик. Гарас проф. природознавства“.

„Дальше — пише п. Ю. Сербинюк — розвідався я, що народ у долині Черемоша й сьогодні називає червону вербу самбором, або самбіркою і то в надбережних селах Чортория, Вашківці, Баликів „самбірка“, а дальше вгору до Вижниці „самбір“.

В міжчасі, ще з кінцем 1934. р. перед одержанням відповіді з Черновець, почав я слідкувати в словниках за гаслом „самбір“ та на вдивовижу знайшов у Желехівського:

С а м б і р, masc. Ф(едькович), Ваumart (рід дерева) та: С а м б і р о в и й, а. — гай, Ф(едькович).

Значить Желехівський, покликуючися на Федьковича, знав про самбір рід дерева.¹⁷⁾

Другий доступний мені на провінції словник Б. Грінченка подає:

С а м б і р, б о р у м. = родъ дерева, а в поясненні: „Жовняр каже: ходім серце у мій новий край: в мене ганки мальовані, садами с а м б і р“ (Федькович III. 109).

С а м б і р к а, ки, ж. Раст. *Salix purpurea* L. Анненковъ Н. 310.

С а м б і р о в и й, а, е, изъ дерева с а м б і р.

С а м б і р о в и й г а й (Желехівський)^{17а)}.

Належало б ще було переглянути номенклатуру рослин, але в Самборі доступний був мені тільки словник М. Мельника. Я звертався до наукових товариств і до окремих природників у Львові з проханням переглянути різні словянські, особливо польські номенклатури рослин, але дотепер на жаль не одержав відповіді).

Номенклатура М. Мельника подає:

Salix purpurea L. (*S. monandra* ard.) = Вербá багрянá та відміни її назви: верба червона, заверб, заверба, завуй, зарінка, лозник, рокитина та с а м б і р к а, котру то назву подав Ів. Верхратський з Яворівщини.

До назви є в номенклатурі пояснення: „куш 1—5 м. високий (рідше дерево до 10 м. високе) лучається ту й там при берегах рік в Галичині (*Kotula*, *Spis roślin*) Волині, По-

¹⁷⁾ Малоруско-німецький Словар. Е. Желеховський і С. Недільський. Т. II. Львів 1886. ст. 848.

^{17а)} Словарь української мови Б. Грінченка. Том IV. Київ 1909 ст. 98.

діллю, Харківщині й Катеринославщині (Шмальзаузенъ, Роговичъ)¹⁸⁾.

Степан Павлюх син Антона з Хащова пов. Турка н. Стр., кореспондент Тва „Бойківщина“, дуже точний інформатор, подає з дати: Хашів 1. IV. 1935. відомість, що у його один рід верби звуть самбірською вербою, а др. Іван Максимчук на моє прохання завдав собі багато труда й сконстатував, що червону вербу в Старосамбірщині та Турчанщині звуть: паверба (Мшанець, Головецьке) завербок (Волошинова) лозова верба (Ст. Самбір). Дерево її „не є крухе і не ламлеся“, є „жілава“ і нею городять плоти, має „червону кору, посідану як береза, росте над водами й коло хат, її дерево з пня вживають на виріб нецок, дерево це є лікаве“. (Ст. Самбір).

Ці відомості переслав мені др. І. Максимчук 25.III.1935. а в останніх днях (20. IV. 1935), шукаючи за назвою „самбір“, „самбірка“, сконстатував, що така назва й верба була znana в околицях Старого Самбора. Йому саме подав цю назву Іван Лешкович Бачинський (замешкалий в Бачині, родж. 1862), який памятає не тільки назву самбірка, але й саму вербу, якої великі луги простягалися над Дністром коло Самбора старого й нового. Знесли їх цілком великі повені Дністра 1884. і 1885. р. Із зником цих лугів забулася й сама назва верби¹⁹⁾.

Червона верба вигинула в Самбірщині можливо не тільки через повені, але винищено її по причині доброго матеріалу на господарське приладдя, виріб кошів, полукишків та городження плотів.

Зазначити треба, що верб у горах є мало, тому й верба, принесена з околиць Самбора в бойківські гори, могла одержати назву „самбірської“ верби, через синонім міста й дерева. Факт, що серед інших слов'ян є назви місцевин, званих Самборами, свідчить, що назва самбір — дерева znana була

¹⁸⁾ Микола Мельник: Україн. номенклатура висших рослин (Збір. Мат. Прир. Лік. Секції Н. Т. і Ш Т. XXII). Львів 1922. ст. 244.

F. Booch Arkossy: Nowy dokładny słownik polsko niemiecki, Leipzig 1866 подає: Samborzyn-u Ng., gewisse Pflanze (lat. intsia) - однак не мав я змоги ствердити, що це за рослина. Пригадую собі також що в одній старій польській книжці з кухарськими приписами вчитав я свого часу припис на якусь мармеляду чи наливку зі „samborzynu“.

¹⁹⁾ Списані інформації є в архіві муз. „Бойківщина“.

не тільки українцям. Тяжко припустити, щоби так багато різних Самборів одержало назву від імені основників.

Коли в 1241. р. знищено давній, княжий город Самбір (Старий), мешканці його, як загально відомо, перенеслися до недалекої оборонної оселі Погонича, і так в 1241. р., за володіння короля Данила zaloжили нове місто, котре назвали також Самбором, бо принесли цю назву зі собою, а може й тому прийнялася ця назва, що й на новому місці застали розлогі самбірові гаї, які пригадували їм матірнє місто.

Спитко з Мельштина, котрого вважають основником міста Самбора (нового), застав вже й місто і назву, надав йому тільки магдебурське право та розплянував його на зразок західньо—європейський 1390. р., так що рік цей є не датою оснування, але датою нової фази в розвою міста. Матірнє місто остало з назвою Старого Самбора.

Самбірові гаї мусіли звертати на себе увагу, бо ще й нині кілька самбірок на провесні та пізньою осінню, коли не має на них листя, в освітленню сходячого чи заходячого сонця, своєю багряною красою роблять дуже сильне, несамовите вражіння.

На красу самбірових гаїв звернув увагу й О. Ю. Федькович в своїх поезіях, нарід любувався в самбірках („в мене ганки мальовані, садами самбір“), дерево це відігравало якусь роллю в обрядах („самбір-дерево сікуть, рубають, на Дунай пускають“). Тому-то й самбірові гаї надавали назву численним оселям, рікам та ярам і то не тільки на українській але взагалі словянській території.

Так отже удалося мені рішити остаточно, що назва міста „Самбір“ походить не від Саборів, не від самих борів, не від імені особи, але від червоної верби, самбір — дерева.

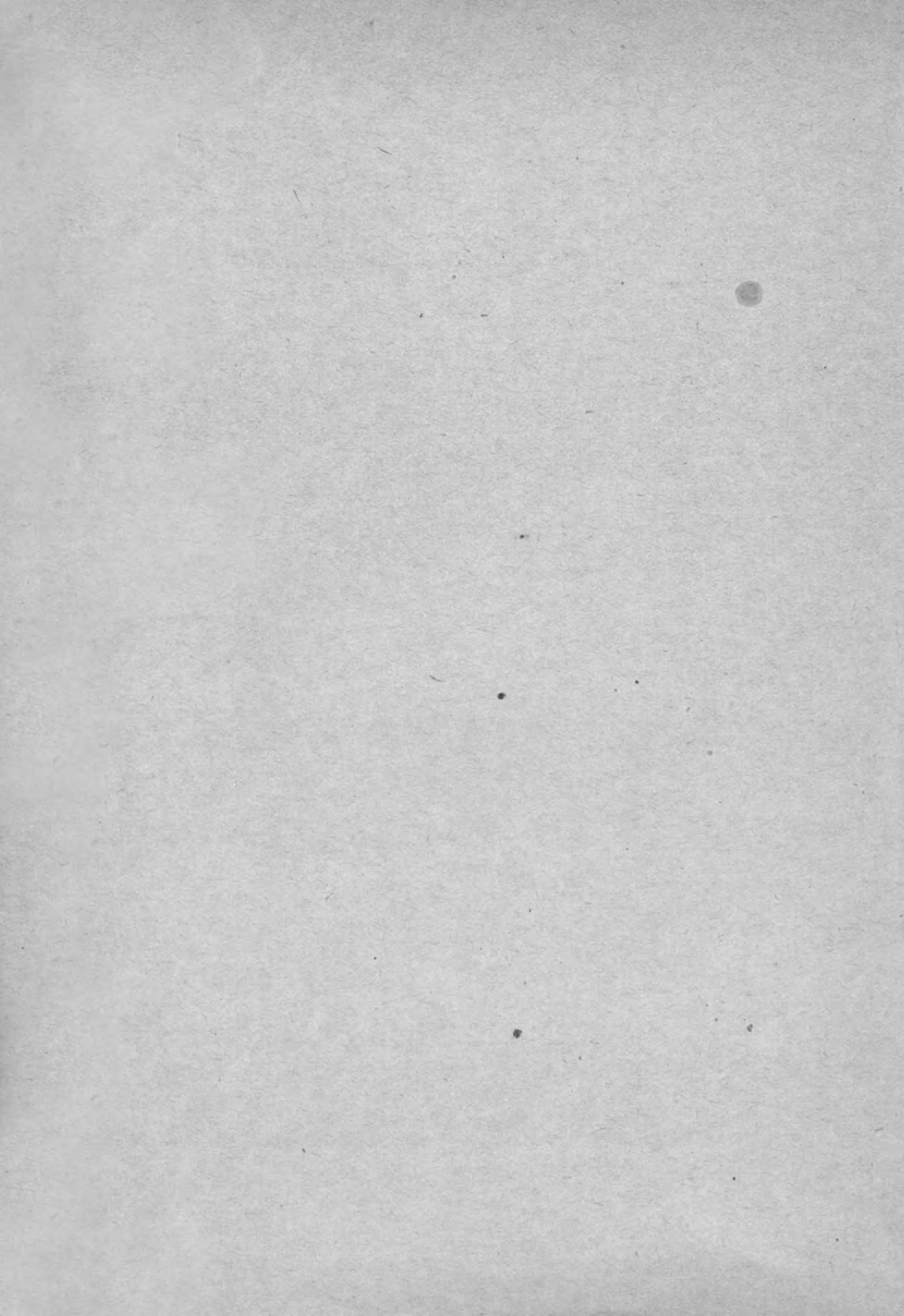
Працю свою я старався написати якнайбільше популярно й в цей спосіб, щоби вказати як звичайний випадок поміг мені, зрештою ляїкови, першону попасти на вияснення справи, що через звичайне заглянення до словника могла бути вже давно вирішена.

При кінці почуваюся до милого обов'язку зложити подяку всім, що помагали мені при збиранні матеріялів то є. ред. Ю. Сербинюкові й проф. М. Гарасові з Чернівців, др. В. Кобільникові та проф. Марії Мриц зі Самбора, др. І. Максимчукові зі Ст. Самбора, о. Р. Луканеві Ч. С. В. В. і мрр. Я. Рудницькому зі Львова, С. Павлюхові з Хашова та іншим.

Р. s. У наведених на 47. ст. виїмках зі словника Б. Грінченка пропущено було в рукописі дуже важний цитат зі збірки старо-українських пісень Лукашевича: „Сікуть, рубають са м-бір — деревце, сікуть, рубають на Дунай пускають. (Лукашевич 157)“.

51

